Pro sexuální zážitky nemáme veřejně přijatelný slovník, říká spisovatel Maňák

Lázně v Budapešti, kluby v Berlíně nebo toalety v pražském nákupním centru. Spisovatel **Vratislav Maňák** ve své nové knize *S Wittgensteinem v gay sauně* zve čtenáře na návštěvu rozličných míst střední Evropy, která jsou spjatá s gay kulturou. V rozhovoru popisuje, čím jsou daná místa specifická, jak probíhá jeho tvůrčí proces i jak uvažuje nad svým literárním coming-outem.

Text: Julie Šafová, foto: Markéta Svobodová

Kdy jste poprvé cítil, že se chcete tématu gay identity ve střední Evropě věnovat?
Obhlížení gay tématu, ne nutně ve vazbě na střední Evropu, je u mě spíš evoluční. V minulosti jsem se ho dotknul už dvakrát. S gay motivem jsem pracoval v novele *O Žitovi*, která je součástí sbírky *Smrt staré Maši*, a silněji jsem se k němu vrátil v knize *Goethe v Mariánských Lázních*. Na začátku nové knihy stála titulní esej, která vyšla v časopise *Host*. Ohlas na tuto esej, zkušenosti z gay prostorů a doporučení mého muže mě nakonec pobídly, abych téma zkoumal systematičtěji.

Proč zrovna Wittgenstein?
Wittgenstein v názvu knihy funguje primárně jako metafora. Titul funguje jako kondenzát metody, kterou volím. A Wittgenstein je dobrou metaforou nejen pro intelektuální pozici, se kterou do tématu gay kultury vstupuji, ale i pro prostor, který sleduji. Je přirozeným reprezentantem středoevropské filozofie a Vídně, jedné z obvyklých metonymií pro střední Evropu.

Wittgenstein napsal slavnou větu, která říká, že o čem nelze mluvit, o tom se musí mlčet. Maďarský spisovatel László Toth, autor sbírky *Wittgensteinův mluvčí*, předkládá tezi, podle které se o tom, o čem nelze mluvit, má napsat báseň. Jak se stavíte k těmto výrokům?
Z mé strany jde spíše o polemika s bonmotem než s filozofickým traktátem. Věta „o čem se nedá mluvit, o tom se musí mlčet“ už funguje jako okřídlené slovní spojení a já s ní do jisté míry pracuji i v marketingové komunikaci svých knížek. Nicméně je fakt, že Wittgenstein v době, kdy tuto větu napsal, považoval za záležitost nehodnou řeči prožívání vlastního těla. Tvrdil, že tělo obvykle necítíme, pokud si zrovna například neodřeme koleno, a pak to podle něj není prostor k obsáhlým popisům. Jenže existuje celá sféra zkušeností, pro kterou je prožívání těla velmi významné, a tou je lidská sexualita. Dovoluji si autorskou interpretaci Wittgensteina spíš jako literární postavy než filozofické figury. Neurotika a muže, kterého přitahují muži a zakazuje si to, což je historický fakt, přivádím do pánské sauny, aby vlastní tělo zakusil a byl šokovaný tím, že opravdu něco cítit může.

CHCI VYUŽÍT LUXUS, KTERÝ MÁM V POROVNÁNÍ S GAYI V JINÝCH ČÁSTECH SVĚTA, A NAHLAS PROMLOUVAT O VLASTNÍCH ZKUŠENOSTECH

Existuje něco, co byste chtěl literárně vyjádřit, ale zatím se vám to nedaří?
Radost. Často mi přijde, že slovo „díky“ je příliš krátké, kondenzované a neprokreslené na to, aby plně zprostředkovalo prožitek obrovského potěšení a radosti.

V čem je queer pohled na intimitu a tělesnost unikátní?
Queer intimita podle mě z principu unikátní není. Unikátní je nakonec intimita každého jednotlivce. Svébytná je ale ve způsobu, jakým se o ní mluví, protože je politizovaná a zároveň vytlačovaná za hranice režimů řeči. O queer intimitě nechceme nahlas přemýšlet, část lidí se jí trochu štítí nebo ji považuje za úchylku. Něco extrémně privátního se najednou ocitá ve veřejném prostoru.

Psát o sexuálních zkušenostech je z hlediska jazyka, alespoň podle mě, docela náročné. Jak na to?
To je otázka, kterou jsem si kladl celou dobu, co jsem na knize pracoval. Pro sexuální zážitky nemáme veřejně přijatelný slovník. Můžeme o nich mluvit ve zdrobnělinách, vulgarismech nebo medicínských termínech. Ve veřejném prostoru se hovoří právě v medicínských termínech, ty jsou ale literárně neatraktivní. Snažil jsem se najít básnickou nebo metaforickou formu, ve které by čtenář pochopil, co popisuji, aniž bych musel použít vulgarismus. Zastírání, se kterým pracuji, by v ideálním případě mělo na čtenáře působit vzrušivě.

Místa, která navštěvujete v esejích, mají často velmi specifický jazyk. Jde o různá gesta, doteky a podobně, výrazná je také anonymita. Proč hraje tak zásadní roli i dnes, když už, alespoň v některých státech, není anonymita otázkou bezpečnosti?
Anonymita je důležitá. Existují totiž skupiny mužů, které do těchto prostorů chodí pravidelně, jsou tam jednoduše řečeno jako doma. Anonymita pak souvisí s tím, že ve většině případů jde o místa sexuálních zážitků, a já jsem si jistý, že do gay prostorů přicházejí i muži, kteří veřejně jako gayové nevystupují. A v zájmu vlastní sociální pozice pak samozřejmě

přicházejí anonymně. O Kaiserbründlu, gay sauně v centru Vídně, se říká, že mezi návštěvníky patří i příslušníci katolického kléru. Ale nepoznáte je, protože nahý chlap v sauně nemá kolárek.

Česká republika je relativně tolerantním místem, což se ale může poměrně rychle změnit. O své sexuální orientaci mluvíte, promítá se do vaší práce, a novou knihu věnujete svému muži. Uvažoval jste nad tím, zda je takový literární coming-out bezpečný?
Samozřejmě jsem o tom uvažoval. Pro gaye, kterého zajímá historie, není těžké mít hned před očima růžový trojúhelník (označení, které nacisté dávali homosexuálům – pozn. aut.). Nic takového se ale nyní neděje. Nechci žít v podmiňovacím způsobu ani ve strachu, když se bát nemusím. Chci využít luxus, který mám v porovnání s gayi v jiných částech světa, a nahlas promlouvat o vlastních zkušenostech. Témata, která gayové řeší, jsou sice často generovaná sexuální orientací, ale ve své abstrakci fungují i jako témata zajímavá pro majoritu.

V knize poukazujete na současný fenomén, kdy je pro nás podmínkou společenské rovnosti stejnost. Můžete to trošku rozvést?
Jde o tezi, kterou jsem si půjčil od skvělého německo-korejského filozofa Byung-Chul Hana. Říká, že paradox liberální společnosti spočívá v tom, že sice deklarujeme otevřenost pluralitě, ale současně máme velký zájem na tom, aby byla regulovaná tím, co jsme jako pluralitní schopni unést. Ve vazbě na gay nebo queer zkušenost jsem tezi využil pro kritiku části queer aktivistů, kteří se chtějí dobrat pochopení většinovou společností tím, že bagatelizují sexuální odlišnost jako něco, co není až tak podstatné. Přijde mi to dost krátkozraké, protože na sexuální odlišnosti nebo sexuálních preferencích byla identita gayů a leseb historicky zkonstruována. Označovat sexuální odlišnost za bagatelní je torpédo namířené proti identitě samotné jejími obhájci.

Jak probíhal výběr měst, která jste v rámci psaní navštívil?
Na začátku byly dva pobyty ve Vídni a Budapešti. Po návštěvě budapešťských lázní Rudas jsem si uvědomil, že by podobné zkušenosti mohly vydat na celý soubor textů. Dál už jsem postupoval cíleněji a snažil se pokrýt větší část středoevropského regionu. Jsem si vědomý, že gayové žijí i na venkově, nejen ve velkých městech. Sám jsem ale člověk města a myslím si, že gay kultura je mnohem živější v metropolích než na periferii, protože se do nich gayové po celé dekády stahují a koncentrují. Ve chvíli, kdy chci přemýšlet o gay kultuře, se ji snažím hledat v prostředí, kde je nejviditelnější, spíš než v alpských vesničkách. Což ale neznamená, že v alpských vesničkách není.

Jak vypadá proces psaní eseje, ve které se prolíná živá zkušenost a teoretické zázemí?
Na začátku je vždy živá zkušenost. Na každé místo, kterému se v knize věnuji, jsem přicházel bez úzce vymezeného předporozumění a bez hlubších rešerší, protože jsem si nechtěl svazovat pohled literaturou. Teprve zpětně jsem se sám sebe ptal, co se v prostoru odehrává, proč k tomu dochází a co to vypovídá o gay zkušenosti i lidské existenci jako takové.

Měli by podle vás queer příběhy vyprávět pouze queer lidé?
Určitě ne. O Napoleonovi také nemusí psát jen Francouzi.

Napsal jste tedy Goetheho v Mariánských Lázních, nyní vyšel Wittgenstein v gay sauně. Chystáte se na dalšího historického muže ve wellness zařízení?
Na Světě knihy jsme si dělali legraci, že by to mohlo být něco jako „S Arendtovou na spinningu“. Pokud se ale ptáte, co bude dál, tak mě nyní zajímají dvě témata, dva abstraktní termíny, u kterých si obhlížím, zda s sebou nesou dostatečný materiál na nový text. Asi mohu prozradit, že momentálně přemýšlím nad „únosem nevěsty“.